

Helsingin kansanhuoltolautakunnan ja -toimiston arkistot

Kansahuolto oli talouselämän säännöstelyä poikkeusoloissa. Suomessa säännöstely oli laajimmillaan toisen maailman sodan aikana ja heti sen jälkeen. Valtakunnan tasolla toimintaa organisoivat kansanhuoltoministeriö ja alueellisesti maa jaettiin 13 kansanhuoltopiiriin, joilla jokaisella oli piiritoimistot. Helsinki kuului aluksi Uudenmaan piiriin, mutta muodosti vuodesta 1943 alkaen oman piirinsä. Kansanhuollon toimeenpanevana elimenä toimivat kuntien kansanhuoltolautakunnat. Helsingissä kansanhuoltolautakunta huolehti vuodesta 1943 eteenpäin myös piiritoimiston tehtävistä. Helsingin kaupunginarkistossa säilytetään kaupungin kansanhuoltolautakunnan sekä -toimiston arkistoja koko niiden toiminta-ajalta eli vuodesta 1939 vuoteen 1954.

Ensisijaisten tarvikehuoltoon liittyvien tehtävien lisäksi kansanhuoltolautakunnan tehtäviin kuului muita siviiliväestön huoltoon liittyviä tehtäviä. Työvelvollisten luettelointi ja töihin lähettäminen kuului kansanhuoltolautakunnan tehtäviin syksystä 1939 seuraavan vuoden huhtikuulle asti. Lisäksi kansanhuoltolautakunta sai marraskuusta 1939 tammikuuhun 1940 huolehtia sotatoimialueelta evakuoituista asukkaista sekä karjasta.

Kansanhuoltotoimisto oli useaan osastoon jakautunut elin, jonka tehtävänä oli toimeenpanna kansanhuoltolautakunnan päätökset. Suurin osa kaupunginarkiston aineistosta kuuluu kansanhuoltotoimiston arkistoihin. Jokainen osasto toimii omana arkistonmuodostajanaan.

Säännöstelyn alaiset tuotteet vaihtelivat suuresti. Säännöstely alkoi nestemäisestä polttoaineesta vuonna 1939, mutta laajeni sittemmin koskemaan useita tavararyhmiä. Osa kansanhuoltotoimiston osastoista on jaoteltu säännöstelyjen tarvikkeiden, osa käyttäjäryhmän mukaan. Esimerkiksi tukku- ja vähittäiskauppaosasto palveli kaupan tarpeita ja polttoaineosasto vastasi polttoaineen säännöstelyä.

Käytännössä säännöstelytalous tarkoitti sitä, että elintarvikkeiden tai muiden kulutushyödykkeiden ostamiseen tarvittiin ostokortti, jossa määriteltiin, paljonko kortin haltija sai kyseistä tuotetta ostaa. Kansanhuoltoministeriö määritteli säännöstelyjen annosten tason. Ministeriön ohjeet olivat kuitenkin säännöstelyn alkuvaiheessa ylimalkaisia ja jättivät tilaa kansanhuoltolautakuntien tulkinnalle, mikä aiheutti eriarvoisuutta eri kuntien asukkaiden välillä. Tämän vuoksi kansanhuoltoministeriö pyrki tarkentamaan ohjeistusta ja siten yhdenmukaistamaan korttien jakoa.

[Kansanhuoltoon koskevat aineistot Helsingin kaupunginarkistossa](#)

Helsingin kaupunginarkistosta löytyvät Helsingin kansanhuoltolautakunnan ja -toimiston arkistot. Kansanhuoltolautakunnan arkisto koostuu pöytäkirjoista, kun taas kansanhuoltotoimiston materiaalin avulla voi päästä säännöstelyn käytännön toteutuksen jäljille.

Kaupunginarkistosta löytyvät myös vuoden 1946 suuressa alueliitoksessa Helsinkiin liitettyjen kuntien kansanhuoltotoimistot. Liitettyjen alueiden kansanhuoltolautakuntien ja -toimistojen arkistot ovat vuoteen 1946 asti näiden omissa arkistoissa ja vuoden 1946 jälkeen ne on sulautettu osaksi Helsingin kansanhuoltotoimiston arkistoa.

Esimerkiksi Haagan kauppalan kansanhuoltotoimiston arkistot vuoteen 1946 asti: Arkistonmuodostaja: Haagan kansanhuoltolautakunta. Vuoden 1946 jälkeen: Arkistonmuodostaja: Kansanhuoltotoimisto, Haagan ostokorttikanslia.

Iso osa kansanhuoltoa koskevista arkistoista on ostokorttien myöntämiseen tai sääntelyyn liittyvää aineistoa. Ostokortit jaettiin useisiin luokkiin, mikä teki järjestelmästä melko monimutkaisen. Eri kortteille määrättiin erisuuruinen päiväännos, johon kortin haltija oli oikeutettu.

Kaupunginarkistossa on säilynyt alkuperäisiä ostokortteja. Kuvassa on lihatuotteiden ostokortti R₁ vuoden 1945 helmikuulta. Luokan R₁ kortti annettiin kaikille lihatuotteiden saantiin oikeutetuille henkilöille, minkä lisäksi esimerkiksi raskasta työtä tekevien oli mahdollista anoa lisäannokseen oikeuttavaa R₂-korttia.

Säännöstely ei kuitenkaan ollut aukotonta. Kansanhuollon toimintaa tutkittaessa on huomioitava se, että säännösteltyjä tuotteita liikkui myös pimeillä markkinoilla. Helsingissä kansanhuoltotoimiston tarkkailuosasto valvoi järjestelmän väärinkäytöksiä.

Kansanhuoltotoimiston osastot ovat vaihdelleet eri aikoina. Uusia osastoja on perustettu vähitellen 1930–1940-lukujen taitteessa ja samoin osastojen lakkauttaminen tapahtui porrastetusti. Arkistoa hyödynnettäessä onkin syytä huomata, että kansanhuoltojärjestelmä kokonaisuudessaan oli nopeasti poikkeusoloja varten perustettu järjestelmä, joka oli toiminnassa verrattain lyhyen aikaa. Näin ollen järjestelmä oli käytännössä koko elinaikansa jatkuvassa muutosprosessissa.

Ostokorttien käyttöä säädeltiin erilaisin kortistoin ja luetteloiden avulla. Ne ovatkin tyypillisiä kansanhuoltotoimiston aineistoja. Katuosoitteiden mukaan järjestettyjen jakelulistojen ja hakijan sukunimen mukaan järjestettyjen ostokorttiantomusten avulla voi saada kokonaiskuvan siviiliväestön avustuksesta ja avuntarpeesta vuosina 1939 – 1954. Samoin voi selvittää säännöstelyn vaikutuksia yksittäisen perhekunnan näkökulmasta.

1658/3488

103 (21) 58574365 Kapteenink
Kaptans katu No 4-6-804

Ennenkirjeen No. X
Lisäkirjeen No. X

Luott. X

1658/3488

Kapteeninkadun pääasian nimi
Koteloitsijaväestön nimi

Uudelleen jaotus
Körsning över gårdens
torstat.

Jakojen nimi ja osat:
Utdelningens namn och delar: Gunnar L

Jaettu ostokortteja - Utdelade kort

	A	B	D	E	F	F ₁	G	G ₁	M	M ₁	M ₂	M ₃	M ₄	Y	Y ₁	Y ₂	K	L
1			2		2		2		2					1	1			
2			1		1		1		1					1	1			
3		2			2				2						2		1	
4		4	1		5				4	1				1	4	2		
5			1		1				1						1			
6			1		1				1						1			
7		1			1				1						1			
8		1			1				1						1			
9		2			2				2					2			1	
10		1			1				1					1				
11			1		1				1						1			
12		2			2				2						2		1	
13		2			2				2						2		1	
14		3	2		3				2	1				1	2	1	1	
15		1			1				1					1				

Jakelukortista näkee kunakin ja-koajankohtana jaettujen erilaisten ostokorttien määrät. Kuvassa on ote vuonna 1948 jaetuista ostokorteista eräissä Kapteeninkadun taloissa. Ruokakuntien päämiesten nimet on peitetty.

Miten käytän aineistoa?

Aineisto on tilattavissa Helsingin kaupunginarkiston tutkijasaliin. Tarkempaa tietoa yksittäisistä arkistonmuodostajista ja aineiston sisällöstä saa kaupunginarkiston Sinettitietokannasta (www.sinettiar-kisto.fi) tai suoraan kaupunginarkistosta. Sinettiarkistoa käyttäessä toimi seuraavasti:

1. Klikkaa etusivun yläaidasta kohtaa "Haku".
2. Kirjoita kohtaan "Vapaateksti" hakusana "kansanhuolto".
3. Esiin tulee alla oleva näkymä. Vasemman laidan ympyröityä kohtaa klikkaamalla saat ylimmäiseksi kaikki hakusanan "kansanhuolto" tunnistavat arkistonmuodostajat (Sinetissä merkitty ruskealla kansiolla, esim. kuvan listassa päällimmäisenä oleva Kansanhuoltolautakunta).

Arkisto » Haku » Hakutulokset

Hakutulokset: 255 kpl

Rajaa hakutulosta (5)

Nimeke	Rajavuodet	Relevanssi
 Kansanhuoltolautakunta	1939 - 1954	★★★★★
 Tilitykset, kansanhuolto Tervalammen Työlaitos	1944 - 1945	★★★★★
 Tilitykset, kansanhuolto Tervalammen Työlaitos	1945 -	★★★★★
 Tilitykset, kansanhuolto Tervalammen Työlaitos	1944 -	★★★★★
 Haagan kauppala kansanhuoltolautakunta	1939 - 1945	★★★★★
 Kansanhuoltotoimisto, Kansliaosasto	1939 - 1954	★★★★★
 Kansanhuoltotoimisto, Tarkkailuosasto	1940 - 1949	★★★★★

4. Klikkaamalla haluamaasi arkistonmuodostajaa saat esille tarkemman luettelon sen sisältämistä aineistoista.
5. Lisää haluamasi arkistoyksiköt koriin ja tee tilaus.

Kansanhuoltolautakunnan pöytäkirjat ovat tärkeää lähdemateriaalia Helsingin kansanhuollon historiaa tutkivalle. Erityisesti sotavuosien (1939–1945) osalta laajahkosta pöytäkirjamateriaalista on helppo tutkia pieniäkin kansanhuolto-organisaation yksityiskohtia tuon ajanjakson pöytäkirjojen alusta löytyvän viitejärjestelmän ansiosta.

Helsingin kaupunginarkisto

Muiden leutojen asettaminen.....	1	"	"	8	8
Pöytäkirjojen tarkastaminen ja nkhtkvisen pitkminen.....	1	"	"	9	9
<u>OSAUSTOJEN JA VIRKOJEN PERUSTAMINEN JA LAISKAUTTAMINEN:</u>					
		<u>Pöytäkirja:</u>			
		No	Aika	§	e.
2.450 mkn pohjapalkkaisen tarkkailijanviran perustaminen	2	22/1	1943	15	14
2.200 mkn pohjapalkkaisen pikikirjoittajan viran muuttaminen pika- ja konkirjoitustöiden esimiehen viraksi.....	2	"	"	16	15
Toiseen apulaiskansanhuollonjohtajan viran perustaminen....	16	26/11	"	116	80
<u>POLYTOIMINTA:</u>					
		<u>Pöytäkirja:</u>			

Ote kansanhuoltolautakunnan pöytäkirjasta vuodelta 1943. Kuvassa näkyy vuosien 1939–1945 pöytäkirjojen alusta löytyvä hakemisto, jonka avulla voi saada nopeasti tiedon yksittäisen asian käsittelystä. Esimerkiksi toisen apulaiskansanhuollonjohtajan viran perustamista on käsitelty lautakunnan 16. kokouksessa 26.11.1943. Asian pykälänumero on 116, joka löytyy pöytäkirjan sivulta 80.